

Problemi u socijalizaciji agresivne i povučene djece

Šimić, Dorotea

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:519678>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-12**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Dorotea Šimić

**PROBLEMI U SOCIJALIZACIJI AGRESIVNE I POVUČENE
DJECE**

Diplomski rad

Čakovec, srpanj, 2024.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

Dorotea Šimić

**PROBLEMI U SOCIJALIZACIJI AGRESIVNE I POVUČENE
DJECE**

Diplomski rad

**Mentor rada:
doc.dr.sc. Tea Pahić**

Čakovec, srpanj, 2024.

SADRŽAJ

SAŽETAK	
SUMMARY	
1. UVOD	1
2. SOCIJALIZACIJA	3
2.1. O socijalizaciji.....	3
2.2. Uloga obitelji u socijalizaciji djeteta.....	4
2.2.1. Roditeljstvo.....	5
2.2.1. Rastava braka.....	7
2.3. Vršnjački kontekst razvoja.....	8
2.4. Škola kao čimbenik socijalizacije	11
3. POREMEĆAJI U SOCIJALNOM PONAŠANJU	14
4. AGRESIVNOST.....	17
4.1. Vrste agresivnosti.....	17
4.3. Razvojni tijek agresivnosti.....	19
4.4. Uzroci agresivnosti.....	20
4.5. Spolne razlike u agresivnosti.....	20
4.6. Prevencija agresivnog ponašanja	21
5. POVUČENOST	23
5.1. Razvojni tijek povučенosti.....	24
5.2. Uzroci socijalne povučенosti	24
5.3. Prevencija i tretman kod povučенosti	25
6. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	26
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	28
7.1. Sudionici.....	28
7.2. Mjerni instrument.....	28
7.3. Postupak	28
8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA	29
9. ZAKLJUČAK	37
10. LITERATURA	38
11. PRILOZI	40
Izjava o izvornosti diplomskog rada.....	43
Zahvala	44

SAŽETAK

U današnjem društvu, sve veći broj djece suočava se s izazovima u socijalizaciji, što može imati dugoročne posljedice na njihov emocionalni i mentalni razvoj. Agresivnost i povučenost među najčešćim su problemima s kojima se djeca susreću, a ti problemi mogu biti posljedica različitih faktora, uključujući obiteljske dinamike i okolinu. Poseban naglasak stavlja se na istraživanje navedenih problema koji se pojavljuju kod djece u osnovnim školama s ciljem istraživanja kako agresivnost i povučenost utječu na dječje socijalno, emocionalno i školsko funkcioniranje. U istraživanju je sudjelovalo 34 učenika četvrtih razreda. Rezultati istraživanja pokazuju da učenici s višom razinom agresije imaju manje prijatelja, dok povučenost nije povezana s brojem prijatelja. Učenici s više prijatelja postižu bolje rezultate na skali prijateljstva. Jedino statistički značajno otkriće je da su djevojčice manje agresivne od dječaka. Nije pronađena značajna povezanost između školskog uspjeha i broja prijatelja, agresije, povučenosti ili rezultata na skali prijateljstva.

Ključne riječi: učenici, agresivnost, povučenost, socijalizacija

SUMMARY

In today's society, an increasing number of children are facing challenges in socialization, which may have long-term consequences on their emotional and mental development. Aggression and withdrawal are among the most common problems children encounter, and these issues can stem from various factors, including family dynamics and environment. Special emphasis is placed on researching these problems that arise in elementary school children with the aim of investigating how aggression and withdrawal affect children's social, emotional, and academic functioning. The study involved 34 fourth-grade students. The results indicate that students with higher levels of aggression have fewer friends, while there is no connection between the number of friends and withdrawal. Students with more friends achieve better results on the friendship scale. A statistically significant finding is that girls are less aggressive than boys. No significant correlation was found between academic success and the number of friends, aggression, withdrawal, or friendship scale results.

Keywords: students, aggression, withdrawal, socialization

1. UVOD

Socijalizacija se u najširem smislu definira kao proces tijekom kojeg ljudi stječu stavove i vrijednosti određene kulture te uče ponašanja koja se smatraju prikladnima za pojedince, članove određenog društva. Ispitivanje kompleksnog procesa socijalizacije djece i mladeži značajno je svakom društvu, posebice tijekom naglih društvenih promjena koje uključuju i promjene društvenih normi i vrijednosti. Pri ispitivanju uloge obitelji, škole i društva općenito u socijalizaciji društvenog ponašanja mlađih skupina stanovništva najviše se pozornosti posvećuje suzbijanju negativnih oblika ponašanja i nazočnosti patoloških procesa u obitelji i širem društvenom okolišu.

Svako ljudsko biće radi zadovoljenja svojih potreba odabire određeno ponašanje. Međutim, naši odgovori na te potrebe mogu varirati, te tijekom tog procesa mogu se odabrati i ponašanja koja imaju obilježja poremećaja u socijalnom ponašanju. Budući da su u ovom radu u središtu djeca, prema Čuturić (1995) normalno ponašanje smatra se onim koje je uobičajeno kod većine djece u određenoj dobi. S druge strane postoje i rizična ponašanja koja odstupaju od normalnih, što ne znači da će se svako takvo ponašanje smatrati kao rizično. Ukoliko se ta ponašanja produbljuju i ponavljaju onda se govori o poremećajima u socijalnom ponašanju.

Svakog dana broj djece koja iskazuju probleme u ponašanju se povećava. Neka od najčešćih odstupanja su pojava agresivnosti, povučenosti, laganja, plašljivosti, hiperaktivnosti i slično (Saraga, 2015). Kako bi se smanjila pojava rizičnih oblika ponašanja kod djece i mladih, važno je fokusirati se na razvoj njihovih socijalnih i komunikacijskih vještina, samopouzdanja i samopoštovanja. Osim toga, ključno je osigurati toplu i poticajnu okolinu za njihov rast i razvoj. Obitelj, vrtić i zajednica imaju ključnu ulogu u zdravom razvoju djeteta.

Važno je istaknuti da se problemi u socijalizaciji često manifestiraju kroz kompleksne obrasce ponašanja poput agresije i povučenosti, što može imati dugoročne posljedice na emocionalni i socijalni razvoj djece. Socijalno okruženje u kojem se djeca odgajaju igra ključnu ulogu u formiranju njihovih socijalnih vještina i sposobnosti za međuljudsku interakciju. Istraživanja pokazuju da su obiteljski odnosi, vršnjačke interakcije i kvaliteta odnosa s učiteljima ključni čimbenici koji oblikuju socijalno ponašanje djece.

Društvene promjene često dovode do redefiniranja normi i vrijednosti koje djeca usvajaju tijekom svoje socijalizacije. Ove promjene mogu imati kompleksne i često neočekivane učinke na njihovo ponašanje i razvoj identiteta. Važno je kontinuirano pratiti i razumjeti te promjene kako bi se prilagodila odgojna praksa i podrška djeci u njihovom socijalnom i emocionalnom razvoju.

Ovaj diplomski rad, pod nazivom *Problemi u socijalizaciji agresivne i povučene djece*, ima za cilj dublje istražiti dinamiku agresivnosti, povučenosti i prijateljstva među djecom nižih razreda osnovne škole.

Prvi teorijski dio rada istražuje važnost procesa socijalizacije u formiranju socijalnih vještina i ponašanja kod djece. Socijalizacija se smatra ključnim procesom u kojem djeca usvajaju norme, vrijednosti i društvena očekivanja koja ih oblikuju kao članove društva. Fokus će biti na razumijevanju agresivnih i povučenih ponašanja kao varijanti koja može utjecati na socijalnu integraciju djeteta u školskom okruženju. Agresivno ponašanje obično uključuje manifestacije kao što su verbalno i fizičko nasilje prema vršnjacima ili nepoštivanje autoriteta, dok se povučeno ponašanje može očitovati kroz izbjegavanje društvenih interakcija i pasivnost u komunikaciji.

Drugi dio rada će se fokusirati na rezultate istraživanja provedenog među djecom nižih razreda osnovne škole. Cilj istraživanja je analizirati postojanje i prirodu veza između agresivnosti, povučenosti i kvalitete prijateljskih odnosa među djecom. Kroz primjenu relevantnih metoda istraživanja i statističke analize, bit će ispitane različite hipoteze o međusobnim odnosima navedenih varijabli.

Očekuje se da će rezultati istraživanja pružiti dublji uvid u dinamiku socijalizacije u ranom djetinjstvu te ponuditi smjernice za razvoj pedagoških i preventivnih strategija u školskom okruženju. Utvrđivanje čimbenika koji potiču ili ograničavaju socijalne interakcije djece može pomoći u razvoju efikasnih programa i intervencija usmjerenih na unapređenje socijalnih vještina i prevenciju negativnih oblika ponašanja među mladima.

2. SOCIJALIZACIJA

2.1. O socijalizaciji

Socijalizacija pomaže u oblikovanju identiteta pojedinca i razvoju socijalnih vještina potrebnih za uspješno funkcioniranje u društvenom okruženju. Socijalizacija nikako nije jednoznačan pojam. Tako su kroz različita vremena autori na različite načine definirali što to socijalizacija jest.

Vasta i suradnici (2005) definiraju socijalizaciju kao proces kroz koji društvo oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja. To implicira da se putem socijalizacije dijete uči kako djelotvorno funkcionirati u socijalnom kontekstu.

Lebedina Manzoni (2006) opisuje socijalizaciju kao proces socijalnog učenja tijekom kojeg pojedinac usvaja norme ponašanja i formira se kao osobnost. Naglašava se da je ovaj proces najintenzivniji u djetinjstvu i adolescenciji te da se tijekom njega razvijaju standardi ponašanja. Socijalizacija u djetinjstvu služi kao temelj za kasniji moralni razvoj, interakciju s vršnjacima i osigurava adekvatno zadovoljavanje potreba svakog člana društva.

Socijalizacija je proces tijekom kojeg se djeca i mladi uvode u određenu kulturu, stječu odgovarajuće stavove i vrijednosti, uče različite životne uloge i razvijaju prihvatljivo društveno ponašanje (Bašić, 2021). Osnovni zadatak procesa socijalizacije vezan je uz prenošenje vrijednosnog sustava na mlađu generaciju. Kako bi opstali djeca i mladi moraju usvojiti znanja i vještine koje su spoznali drugi pripadnici ljudske vrste, prihvatiti ustaljeni način ponašanja i usvojiti kulturu društva u najširem smislu te riječi (Mikas i sur., 2012, 207). Dakle, socijalizacija se odnosi na sveukupni razvoj osobnosti pojedinca kroz učenje društvenih normi, vrijednosti i uloga koje su važne za njegovo funkcioniranje u društvu, a kao najvažnije neposredne čimbenike socijalizacije djeteta možemo navesti obitelj, vršnjačke skupine te predškolske i školske institucije.

2.2. Uloga obitelji u socijalizaciji djeteta

Levy (1966; prema First-Dilić,1974) ističe da se pretežni dio inicijalnog učenja pojedinca kroz interakciju s drugima odvija najprije u obiteljskom okruženju, te je zbog toga djetinjstvo kritično razdoblje u procesu socijaliziranja pojedinca. Keresteš (2002, 83) naglašava da je obitelj “složena i povezana cjelina, hijerarhijski organiziran sustav koji se sastoji od manjih podsustava (bračni, roditeljski , braće i sestara), pa stoga obiteljsku zajednicu čini složen odnos među članovima koji ujedno ostvaruju brojne socijalne odnose izvan svojih obitelji”.

U kontekstu socijalnog razvoja djeteta obitelj predstavlja važan čimbenik. Po rođenju djeteta je usmjereno isključivo na obitelj u čijem okruženju može zadovoljiti sve svoje razvojne potrebe. U ranom djetinjstvu djeteta se najčešće vezuje za jednu osobu, najčešće majku, međutim, uspostavlja odnos privrženosti i ostalim članovima obitelji, ocem, braćom i sestrama (Klarin, 2006, 21).

Istraživanja provedena u SAD-u i Kanadi (Fisher, Soubhi, Mansi, Paradis, Gauvin i sur.1998, prema Čudina-Obradović 2006) razlikuju četiri osnovna tipa obitelji prema unutrašnjoj organizaciji odnosa:

1. Tradicionalan tip - članovi su međusobno čvrsto povezani i pružaju veliku količinu energije za svladavanje stresa; teže stabilnosti, rutini i usmjerenosti na obitelj.
2. Moderni tip – slobodno izražavanje emocija, sukobi se rješavaju uspješno; ovim obiteljima važne su promjene i inovacije.
3. Nepovezani tip - između članova su slabe veze, povezanost se traži izvan obitelji te je prisutna netrpeljivost i izbjegavanje među članovima.
4. Emocionalno narušen tip – jak izvor stresa i konstantna prisutnost neriješenih problema u odnosima među članovima; pojava sukoba koji se stalno ponavlja.

Čudina-Obradović i Obradović (2006) govore o povoljnim utjecajima odnosno o zdravoj obitelji nasuprot nepovoljnim faktorima, odnosno rizičnoj obitelji. Zdrava obitelj opisuje se kao okruženje u kojem dijete dobiva pažnju, podršku i skrb od roditelja ili skrbnika tijekom razvoja i adolescencije. Obitelj pruža zdravstvenu zaštitu, povezuje se s lokalnom zajednicom i potiče dijete na sudjelovanje u izvanobiteljskim aktivnostima. Osim toga, čista i uredna okolina, zajedničke aktivnosti i dijeljenje životnih vrijednosti unutar obitelji smatraju se ključnim elementima zdrave obitelji. Emocionalna toplina i prilagodljivost uloga unutar obitelji također su važni, kao i postavljanje granica i pravila temeljenih na dogovoru i razumijevanju. U vremenima krize ili promjena, roditelji pružaju podršku i razumijevanje. S druge strane, rizična obitelj karakterizira prisutnost sukoba, agresije i hladnih odnosa među članovima. Nedostatak kvalitetnog roditeljstva, financijske poteškoće i roditeljski sukobi mogu doprinijeti nepovoljnom okruženju za dijete. Takvo okruženje može potaknuti agresivno ili delinkventno ponašanje kod djece, kao i izazvati anksioznost i agresiju.

Klarin (2006) u rizične faktore obitelji ubraja: bolest roditelja, bračna neslaganja, nasilje u obitelji, probleme privrženosti, popustljivost, upravljanje djetetovim životom, nejasnu komunikaciju, socioekonomske probleme i slično. Među zaštitnim faktorima ističu se: dobra obiteljska prilagodba, razumijevanje djetetovih potreba i problema, jasna komunikacija, roditelji zadovoljni brakom, uključenost oba roditelja i slično.

2.2.1. Roditeljstvo

Otac i majka unose različitu kvalitetu u djetetov život i svatko od njih različito pridonosi razvoju djeteta. Klarin (2006) definira roditeljstvo kao najizazovniji i najkompleksniji zadatak odraslog čovjeka koji obuhvaća niz procesa. Oni se sastoje od zadataka, pravila, uloga, komunikacije i međuljudskih odnosa koje odrasli ostvaruju u kontaktu sa svojim djetetom.

Miljković i Rijavec (2002) govore kako uspješno roditeljstvo ima dvije dimenzije: jedna od njih je roditeljska toplina, a druga roditeljski nadzor. Kombinacijom topline i nadzora kao dvaju osnovnih dimenzija u odgoju nastaju četiri osnovna odgojna stila koja na djecu utječu na različit način:

1. Autoritarni roditelji – strogi, zahtjevni, disciplinu ostvaruju kaznama i prijetnjama, pokazuju vrlo malo topline prema djetetu, cijene poslušnost, poštivanje autoriteta i tradiciju. Djeca takvih roditelja agresivna su, imaju nisku razinu prosocijalnog ponašanja, nezadovoljna su, povučena i nesigurna.
2. Popustljivi roditelji – udovoljavaju djetetu u svemu, pokazuju puno topline i pozitivnih osjećaja. Djeca popustljivih roditelja su depresivna, nesigurna, razmažena i povučena.
3. Ravnodušni roditelji – pokazuju malo ljubavi i nadzora prema djetetu, zaokupljeni su sami sobom. Zbog toga su djeca zahtjevna, neposlušna, promjenjivog raspoloženja, sklona uzimanju droge i alkohola.
4. Autoritativni roditelji – pokazuju toplinu i brigu za dijete i trude se objasniti svoje odluke. Djeca su puna samopouzdanja, sigurna u sebe, dobre samokontrole i visoke potrebe za postignućem.

Prema Klarin (2006) drugu klasifikaciju odgojnog stila nudi Rohnerov model roditeljstva. Autor ovog modela pretpostavlja postojanje samo jedne dimenzije, i to roditeljsku toplinu. Ova dimenzija ima dva pola - roditeljsko odbijanje koje uključuje odsutnost roditeljske topline i roditeljsko prihvaćanje s prisutnošću roditeljske topline. Rohner razlikuje dva tipa roditelja, onog roditelja koji prihvaća svoje dijete, koji ga verbalno i fizički podupire, mazi, hvali i potiče, te onoga koji odbija dijete i pokazuje neprijateljstvo i ljutnju prema njemu.

Bez obzira kojoj klasifikaciji roditeljskog stila će se netko prikloniti, sasvim je jasno da su roditeljska toplina, briga i potpora odnos koji je pozitivan i poželjan u odgoju, dok su kazna, zahtjevnost i zanemarivanje odnos koji je nepoželjan i ima negativne posljedice za razvoj djeteta.

Da bi dijete voljelo samo sebe, ono mora imati osjećaj da ga roditelji vole. Zagrljajem, dodirom, poljupcem, provođenjem vremena s djetetom dajemo mu do znanja da je voljeno i važno, što doprinosi razvoju njegova samopouzdanja te moralne i socijalne zrelosti (Miljković i Rijavec, 2002).

2.2.1. Rastava braka

Jedan od stresnih događaja koji može zadesiti obitelj je raskid bračnih odnosa. Klarin (2006) ističe kako se rastava braka temelji na iskustvu gubitka, a prisilan izbor između roditelja djetetu je vrlo stresan, osobito kada je dijete vezano za oba roditelja. Kvaliteta odnosa djeteta s roditeljima opada prije same rastave jer su roditelji okupirani vlastitim problemima, depresivni i agresivni, što djetetu stvara dodatni stres.

Roditelji imaju utjecaj na način na koji će djeca prebroditi rastavu. Ako im daju informacije iskreno i otvoreno, uvjerit će ih da su sigurna. Govoreći im svaki put iznova da su važna, da ih vole i da ih nikad neće prestati voljeti, roditelji vode djecu kroz oluju rastave braka. Djeca zauvijek pamte kako, gdje i što su im roditelji rekli na kraju svojeg braka. To je jedan od najvažnijih razgovora u njihovu životu. Ona trebaju znati što će se s njima dogoditi te da ona nisu razlog rastave, da ih roditelji i dalje vole jednako. Mnoga djeca rastavljenih roditelja se žale da im u tom trenutku nitko ništa nije objasnio. Mnoga su saznala o prekidu na dan selidbe jednog od roditelja. To je za djecu zastrašujuće i time se ugrožava njihov osjećaj sigurnosti, povećava tjeskoba, te ona gube povjerenje i u roditelje i u cijeli svijet (Beyer i Winchester, 2006).

Prema Klarin (2006) rastava braka može potaknuti i razvoj nekih pozitivnih osobina kao što je osobna odgovornost, samopoštovanje, višu razinu aspiracije. Neki od protektivnih faktora, faktora koji mogu ublažiti posljedice tog stresnog događaja su: zadovoljavajući odnosi s drugim odraslim osobama (braćom, sestrama, djedovima, bakama), niska razina konflikata među

roditeljima, dogovori roditelja o skrbi djeteta te kvaliteta odnosa roditelj-dijete u odnosu na duljinu zajednički provedenog vremena.

2.3. Vršnjački kontekst razvoja

Svijet vršnjaka vrlo je važno socijalno okruženje u kojem dijete živi i razvija se. Kroz interakciju s vršnjacima dijete uči ponašati se u vršnjačkoj skupini, uči poštivati pravila, nositi se s pobjedom i porazom.

Jedna od najpoznatijih periodizacija vršnjačkih odnosa je Selmanova (1981; prema Klarin, 2006):

1. Nulta razina (faza dojenja) je egoistična. Dijete ne razlikuje sebe od drugog, svoje osjećaje od osjećaja drugih. Stoga u situacijama konflikta nema uzajamnog razumijevanja. Prijatelj je dijete s kojim se igra, a prijateljstvo traje dok traje igra.
2. Prva razina odnosi se na razumijevanje tuđih osjećaja i karakteristična je za predškolsku dob. Prijatelj je onaj koji pomaže ili čini neke druge stvari koje su dobre za njega.
3. Druga razina karakteristična je za školsku dob. Djeca su spremna na suradnju i dogovor, a prijateljstvo promatraju kao uzajaman odnos pun povjerenja, tolerancije i pomaganja.
4. Treća razina karakteristična je za srednje i kasno djetinjstvo, a obilježava je uzajamnost prijateljskih odnosa. Prijateljstvo je određeno odnosom između dvoje djece u kojem postoji uzajamna potpora i razumijevanje. Intimnost postaje važna osobina prijateljskih odnosa.
5. Četvrta razina karakteristična je za adolescentsku dob, a obilježava je ravnoteža prijateljstva i uzajamnosti te individualnosti.

Klarin (2006) navodi da dijete u interakciji s vršnjacima stječe dva iskustva, odnosno dvije temeljne dimenzije vršnjačkih odnosa, a to su popularnost i prijateljstvo. Popularnost se opisuje kao grupno orijentirani jednosmjerni konstrukt koji predstavlja odnos vršnjaka prema pojedincu, dok je prijateljstvo uzajaman, pa prema tome i dvosmjernan odnos između dva pojedinca. Razlikovanje ovih pojmova u skladu je s motivacijom djeteta za zadovoljenjem različitih socijalnih potreba. Odnos između popularnosti i prijateljstva je nezavisan. Slaba prihvaćenost od vršnjaka ne

mora nužno rezultirati neadekvatnom prijateljskom vezom i obrnuto, dok uspješni odnosi u grupi ne pretpostavljaju kvalitetan prijateljski odnos.

S obzirom na stupanj preferencije djeteta odnosno odbijanja od strane vršnjaka, razlikujemo nekoliko kategorija (Newoomb i Bukowski, 1983; prema Klarin, 2006):

1. Odbačeno dijete
2. Izolirano dijete
3. Kontroverzno dijete
4. Dijete „zvijezda“

Ponašanja koja mogu dovesti do odbačenosti (prema Klarin, 2006) su suparništvo i neprijateljstvo nasuprot poslušnosti i pokornosti, socijalno povlačenje kombinirano s neprijateljstvom, ozbiljni poremećaji u ponašanju, nasilno ponašanje prema vršnjacima te snažni psihički poremećaji.

I socijalni status može utjecati na prihvaćanje ili odbacivanje, pa tako Coie i suradnici (prema Klarin, 2006) razlikuju pet kategorija djece s obzirom na socijalni status:

1. Popularno dijete
2. Odbačeno dijete
3. Zanemareno dijete
4. Kontroverzno dijete
5. Prosječno dijete

Klarin (2006) navodi kako se zanemarenost i odbačenost od članova skupine odnosi na nepopularnu djecu. Odbačeno dijete u usporedbi s prosječnim ili popularnim djetetom je hiperaktivnije, opsesivno-kompulzivnije, agresivnije, osjetljivije na stres i slabijeg je uspjeha u školi; dok su zanemarena djeca sramežljivija, osamljena i rijetko birana za prijatelja.

Odnos s prijateljem razlikuje se od odnosa s drugim vršnjacima i odnosa sa roditeljima. Temeljna karakteristika prijateljske veze odnosi se upravo na vrijeme provedeno u zajedničkoj aktivnosti koje je popraćeno zadovoljstvom (Klarin, 2006). Dok je s prijateljem, dijete pokazuje sreću, izbjegava obveze i aktivnosti kako bi što više vremena provelo u društvu s osobom koja mu pruža potporu i savjete. Prijateljstvo razvija osjećaj odanosti, donosi emocionalnu sigurnost, pozitivnu sliku o sebi, socijalnu kompetenciju, zadovoljenje potrebe za intimnošću, usvajanje prosocijalnog ponašanja i zadovoljstvo. Prijatelji zavise jedan od drugoga, bitna je uzajamna potpora (Klarin, 2006).

Bukowski i Hoza ističu tri dimenzije prijateljskog odnosa (prema Klarin, 2006): uzajamnost, broj uzajamnih prijatelja i kvalitetu prijateljstva. Uzajamnost je ključni element prijateljske veze pri čemu, procjena sviđanja mora biti dvosmjerna. Uzajamni prijatelji pokazuju više socijalne kompetencije, socijabilniji su, samopouzdaniji i manje usamljeni. Djeca koja imaju više uzajamnih biranja manje su usamljena, postižu bolji uspjeh u školi te imaju bolji sociometrijski status, a kvaliteta prijateljstva važnija je za prilagodbu od kvalitete grupnih odnosa, intimnosti, do bliskosti i samootkrivanja.

Kerns (prema Simel i suradnici, 2010) opisuje tri tipa dječjeg prijateljstva. Prvi tip prijateljstva je skladno/interaktivno prijateljstvo kojega karakterizira dobar prijateljski odnosi slaganje u procjeni na svim dimenzijama, drugi tip je skladno/nezavisno prijateljstvo koje ne opisuje kao idealno prijateljstvo te treći tip razdvojeno prijateljstvo u koji su uključene negativne interakcije niska razina zajedničke igre.

Kao što svaki odnos nosi sa sobom pozitivne i negativne osobine, među prijateljima dolazi i do konflikata koji su povezani s problemima u prilagodbi. Dječaci koji svoj prijateljski odnos opisuju kao konfliktni, rjeđe su uključeni u razredne aktivnosti, manje su zadovoljni školom te pokazuju veći stupanj povučenosti. Djevojčice mnogo brže i na obostrano zadovoljstvo rješavaju konflikte (Klarin, 2006).

Autori Youniss i Smollar (prema Klarin, 2006) razlikuju četiri kategorije uzroka konflikta među vršnjacima. Prva kategorija je nepovjerenje koje proizlazi iz laganja, govorenja iza leđa i slično. Međusobno ignoriranje ili nesudjelovanje u zajedničkim aktivnostima dovodi do druge kategorije - nedostatka pažnje. Treća kategorija odnosi se na međusobno nepoštovanje do kojeg dolazi kroz svađe, zapovijedanja i slično. Izbjegavanje škole i loš karakter razlozi su nastanka konflikta koji se ubrajaju u četvrtu kategoriju – neprihvaćeno ponašanje.

Prijatelji se međusobno biraju po sličnosti te je njihova daljnja interakcija temeljena na uzajamnom utjecaju. Prema svemu navedenom, može se zaključiti da se kvaliteta prijateljstava sastoji od pozitivnih i negativnih osobina.

2.4. Škola kao čimbenik socijalizacije

Značajnu ulogu u procesu usvajanja socijalnih i kulturnih normi ponašanja zauzima škola. Ona je, uz obitelj, mjesto koje učenika odgaja i razvija u cjelovitu ličnost. Škola i razred djetetu pružaju brojne mogućnosti za stvaranje socijalnih odnosa.

Školsko okruženje je izvor različitih oblika interakcije koje su izvor čitavom nizu različitih dječjih iskustava. Ono je „drugo“ prirodno okruženje u kojem dijete obavlja različite aktivnosti: igra se, uči, druži s vršnjacima te uči komunikaciji s autoritetom koji mu nije roditelj. Pianta (1999; prema Klarin, 2006, str. 83) školu definira kao *kontekst razvoja u kojem se odvija interakcija između djeteta i učitelja, koji je izvor razvoja kompetencije i koji smanjuje utjecaj rizičnih faktora kod današnje populacije djece.*

Škola, kao bitan čimbenik socijalizacije, treba kod učenika poticati razvoj socijalne kompetencije, istaknutu ulogu u tome ima učitelj. Katz i McClellan (1997) ističu kako učitelj ima važnu ulogu u uređenju konteksta unutar kojeg se odvijaju socijalne interakcije među djecom.

Ugodno socijalno ozračje podrazumijeva partnerski odnos između učenika, učitelja i roditelja te socijalnu kompetentnost učitelja koja se ogleda se u razumijevanju socijalnih odnosa, a zasniva na sposobnosti interakcije u čijim je temeljima komunikacija; komunikacija koja promovira toleranciju, suradnju i kompromis (Prevendar, 2007, 591).

Klarin (2006) navodi kako učitelj tijekom rane školske dobi dijelom preuzima roditeljsku ulogu. Učitelj kontrolira, nagrađuje, procjenjuje i ocjenjuje, tješi, poučava odgovornosti. Odnos između djeteta i učitelja može biti blizak i osjećajan ili udaljen i formalan. Odnos s učiteljem je dijadni odnos tj. odnos koji je vrlo intenzivan, podrazumijeva uzajamno davanje i primanje, bliskost i povjerenje. Interakcija na toj razini odigrava se kroz individualni kod koji uključuje emocije koje odrasli imaju u odnosu na dijete, njihov motivacijski stil i ciljeve koje nastoje ostvariti s djetetom. Doživljaj prihvatanja odnosno odbijanja od učiteljice povezan je s nekim kriterijima prilagodbe u školi poput agresivnosti i prosocijalnosti, usamljenosti i školskog uspjeha.

Prema Klarin (2006) pretpostavke o tome kako odnos učitelj – dijete utječe na djetetov socioemocionalni razvoj, podijeljene su na pet skupina. Socijalnu kompetenciju djeteta drugog razreda moguće je predvidjeti na temelju socio-emocionalne klime predškolske ustanove, odnosa s odgojiteljicom, trenutnog odnosa djeteta s učiteljicom. Visoka razina agresivnosti u predškolskoj dobi, nedovoljno bliski odnos s odgojiteljicom i trenutni konfliktni odnos s učiteljicom mogu pomoći kod određivanja razine agresije kod djeteta. Probleme u ponašanju moguće je uočiti češće kod dječaka te kod visoke razine konflikta s učiteljicom. Četvrta skupina odnosi se na prosocijalno ponašanje kojem su sklonije djevojčice. Takva djeca veće količine vremena provedene u interakciji s vršnjacima, imaju niske razine konflikta s učiteljicom te niske razine problema u ponašanju. Kroz visoku razinu problematičnog ponašanja u razredu i nisku razinu bliskosti s učiteljicom, moguće je predvidjeti socijalnu povučenost kao posljednju skupinu.

Efekti pozitivnog odnosa dijete – učitelj (prema Klarin, 2006) govore o važnosti njihovog bliskog odnosa i privrženosti. Tako učitelj ima važnu ulogu u dječjem emocionalnom, socijalnom i kognitivnom razvoju, pomaže u razvijanju sigurnog odnosa djeteta s drugim odraslim osobama, pomaže razviti pozitivan odnos s vršnjacima, pomaže djetetu u smanjenju problema u ponašanju,

razvija samopoštovanje kod djeteta te utječe na djetetovu veću uključenost u razrednim aktivnostima.

Prema Valjan-Vukić (2009) svaka škola specifično je socijalno okruženje u kojem učenici, učitelji i roditelji usvajaju različita socijalna iskustva. Za razliku od stare škole koju karakterizira frontalni rad i jednosmjerna komunikacija i natjecateljstvo, suvremena škola mjesto je življenja (Hentig, 1997), ali i stvaralačka, humana i socijalna zajednica (Previšić, 1999) koja ima značajno mjesto u razvoju osobnosti mladog čovjeka i njegovoj socijalizaciji.

3. POREMEĆAJI U SOCIJALNOM PONAŠANJU

U literaturi se za poremećaje u ponašanju koriste različiti termini i definicije, s obzirom na različite perspektive i pristupe proučavanju. Općeprihvaćena i cjelovita definicija još uvijek nedostaje zbog kompleksnosti ovog područja i raznolikosti poremećaja u ponašanju. Odgojna zapaštenost, poremećaji u ponašanju i ličnosti te prijestupničko ponašanje termini su koji su nekada koristili, dok se u novije vrijeme uz pojam poremećaji u ponašanju koriste pojmovi poremećaji u socijalnom ponašanju (Uzelac, 1995; prema Bouillet i Uzelac, 2007) i rizična ponašanja (Bašić i Ferić, 2004).

Lebedina Manzoni (2006) ističe kako djeca dolaze pod povećalo sustava intervencija onda kada roditelji, nastavnici ili bilo tko od odraslih odluči da djetetu treba stručna pomoć. Djeca najčešće ne mogu verbalizirati o problemu, već se njihov poremećaj smatra neprilagođenim ponašanjem. Postoji opasnost od toga da se djetetovo ponašanje karakterizira kao problem, a radi se o nečemu što bi protekom vremena nestalo; ili drugi slučaj kada se ignorira problematično ponašanje vjerujući da će ga dijete odrastanjem nadvladati, a zapravo je potrebna intervencija odraslih. Upravo zbog toga za prepoznavanje i poremećaja u ponašanju od izuzetne važnosti je prepoznavanje normalnog tijeka razvoja djeteta i uvažavanje velikih različitosti u sazrijevanju svakog pojedinca. Treba pažljivo razlikovati smetnje ili poremećaje koji su samo epizoda u redovnom razvoju ili su prolaznog karaktera, od onih koji predstavljaju rizik i smetnja su daljnjem razvoju.

M i T. Košiček (1967) prema Bouillet i Uzelac (2007) poremećaje u ponašanju definiraju kao sve pojave u ponašanju mlade osobe kojima ona iskazuje negativan stav prema odgojiteljima u obitelji i izvan nje, odnosno:

- prema braći, sestrama i prijateljima u školi, igri i drugdje,
- prema radu, učenju i drugim korisnim aktivnostima
- prema pozitivnim društvenim normama i korisnim pravilima života u zajednici

Među najčešće citirane definicije u Hrvatskoj spada i ona koju je ponudio Uzelac (1995) smatrajući da je problematično ponašanje ono koje se značajno razlikuje od svakodnevnog

ponašanja mladih određenog područja, koje je opasno za osobu koja iskazuje takav oblik ponašanja i njezinu okolinu te koje zahtjeva stručnu pomoć radi uspješne socijalizacije te osobe.

Koller-Trbović, Žižak i Bašić (2005) kao osnovni kriterij za prepoznavanje postojanja poremećaja u ponašanju ističu odstupanje (u određenoj sredini), štetnost i potrebu za intervencijom. Navode kako poremećaje u ponašanju čine sva ponašanja koja dijete na neki način ometaju u redovitom funkcioniranju, a mogu biti štetna i opasna za tog pojedinca i/ili njegovo okruženje, te uz to odstupaju od normi uobičajenog ponašanja za tu dob, spol, situaciju i okruženje, mogu biti prisutna na osobnom planu i/ili socijalnom okruženju i zahtijevaju stručnu pomoć.

Pojava određenih poremećaja i odstupanja u ponašanju prilikom svakodnevnog funkcioniranja ne ukazuje nužno na poremećaje u ponašanju. Koller-Trbović i sur. (2005; prema Zrilić i Šimurina, 2017), navode kako se za utvrđivanje poremećaja u ponašanju ističu sljedeći kriteriji:

- trajanje poremećaja – o poremećajima u ponašanju govori se ako određena odstupanja traju dulje vrijeme (tri do šest mjeseci i dulje) ili ako nastane nagla promjena u ponašanju
- težina poremećaja – najčešće se spominju blagi, umjereni i teški poremećaji, odnosno niska, umjerena i vrlo visoka rizičnost
- prisutnost poremećaja u određenoj sredini – opasniji i teži poremećaji su oni koji se pojavljuju u više različitih sredina (npr. u obitelji, školi, društvu vršnjaka)
- prisutnost većeg broja različitih poremećaja – za monosimptomatske poremećaje bolja je prognoza u pogledu uspjeha u tretmanu
- socijalni ili kulturni kriterij – određeni poremećaji ne procjenjuje se na isti način u različitim sredinama ili za različiti spol, dob i dr.
- hitnost intervencije
- prije poduzete intervencije i njihovi rezultati

Prema Brajša-Žganec (2003) poremećaji u ponašanju se javljaju najčešće u djetinjstvu, a predstavljaju širok spektar ponašanja koja mogu biti relativno beznačajna a sežu sve do oblika antisocijalnog ponašanja. Odstupanja od normalnog razvoja mogu se očitovati kroz eksternalizirane i internalizirane poremećaje u ponašanju. Djecu koja očituju eksternalizirane

poremećaje u ponašanju, često nazivaju problematičnima, agresivnim i antisocijalnim jer ih karakterizira kršenje pravila i društvenih normi. Eksternalizirani poremećaji u ponašanju podrazumijevaju ponašanje koje je nedovoljno kontrolirano i usmjereno prema drugima, a tu se ubrajaju: impulzivnost, hiperaktivnost, hipoaktivnost (sindrom iscrpljenosti), neposlušnost, nametljivost, prkos i agresivnost. S obzirom na to da su eksternalizirani poremećaji usmjereni prema drugima, tako su i lakše prepoznatljivi od internaliziranih poremećaja. Internalizirani poremećaji u ponašanju podrazumijevaju ponašanja koja se pretjerano kontroliraju i usmjerena su prema sebi. U internalizirane poremećaje ubrajaju se: plašljivost, povučeno, potištenost, nemarnost i lijenost, pomanjkanje (deficit) pažnje, sramežljivost, depresija, nisko samopouzdanje i neurotske smetnje (Brajša-Žganec, 2003).

Mnogo je poremećaja u ponašanju koji se javljaju u djetinjstvu. U nastavku rada osvrnut ću se na agresivno i povučeno ponašanje kod djece, tj. na glavne oblike, razvojni tijek, uzroke i prevenciju ta dva neprilagođena oblika ponašanja.

4. AGRESIVNOST

Definiranje agresije, agresivnosti ili agresivnog ponašanja predstavlja problem zbog kompleksnosti pojmova. U svakodnevnom jeziku agresivnost je opća crta negativnog karaktera.

Kada se govori o agresiji ne misli se samo na osjećaje koji su joj u osnovi nego se često misli na ponašanja koja doživljavamo kao „agresivna“. Na to upućuje i prvobitno značenje pojma: „Aggredi“ dolazi iz latinskog jezika i otprilike znači „prići“ nečemu - u smislu napasti, izložiti se nekom izazovu. „Agresija“ znači i: započeti nešto, prionuti za nešto, oduprijeti se zaprekama. U tom smislu, ljudi su oduvijek bili agresivni i još jesu. (Rumpf, 2009, 12).

Katz i McClellan, (1999) navode dvije teorije o tome zašto djeca iskazuju agresivnost, teoriju deficita i teoriju suficita. Prema teoriji deficita djeca su agresivna jer im nešto nedostaje, na primjer neko socijalno umijeće. Tako će se djeca koja ne znaju izraziti svoje potrebe poslužiti agresijom kako bi ostvarila svoje ciljeve. Teorija suficita govori da su djeca agresivna jer se ne znaju nositi s visokim razinama bijesa. Takvu je djecu potrebno naučiti da kontroliraju svoje agresivne porive.

Žužul (1989, 49) agresiju (odnosno agresivno ponašanje) definira kao svaku reakciju (fizičku ili verbalnu) izvedenu s namjerom da se nekom drugom nanese šteta ili povreda bilo koje vrste bez obzira je li ta namjera do kraja realizirana.

4.1. Vrste agresivnosti

Prema jednoj od najpoznatijih i najčešćih podjela razlikuju se tri vrste agresije: fizička, psihološka i socijalna. Fizičko agresivno ponašanje uključuje sve vrste udaraca, guranja, razbijanja i sl. Psihološko agresivno ponašanje uključuje uvrjede, dobacivanje, ponižavanje pred drugima, prijetnje, ucjene i sl. Kod socijalne ili neizravne agresivnosti šteta ili ozljeda žrtvi se nanosi posredno, najčešće ugrožavanjem njezinih socijalnih odnosa, odnosno nastojanjem da se ti odnosi ugroze ili prijete takvim ugrožavanjem (Bouillet, 2010).

Agresivna ponašanja mogu se manifestirati u različitim potkategorijama. Postoji šest različitih potkategorija agresivnosti (prema Essau i Conradt, 2006):

1. otvorena agresivnost
2. prikrivena agresivnost
3. reaktivna agresivnost
4. proaktivna agresivnost
5. relacijska agresivnost
6. instrumentalna i neprijateljska agresivnost

Otvorena agresivnost definira se kao otvoreni čin sukobljavanja povezan s fizičkim nasiljem. Primjer su fizički obračuni, teroriziranje drugih, i uporaba oružja s neprijateljskom namjerom. Djeca otvorenog antisocijalnog ponašanja sklona su reagirati na neprijateljsku situaciju razdražljivije, negativnije i osjetljivije od djece koja pokazuju prikriveno agresivno ponašanje. Prikrivenu agresivnost karakteriziraju prikriveni agresivni postupci koji se događaju potajno. Primjeri su krađe, bježanje s nastave i od kuće i drugo. Djeca prikrivenog antisocijalnog ponašanja manje su društvena, bojažljiva su i u većoj mjeri nepovjerljiva prema drugima te često unutar svojih obitelji dobivaju malo potpore (Essau i Conradt, 2006).

Essau i Conradt (2006) reaktivnu agresivnost opisuju kao ponašanje koje se javlja kao reakcija na neki događaj ili ponašanje. Reaktivno agresivne osobe u velikoj mjeri pokazuju neprijateljsku agresiju s velikim udjelom osvete. Ta djeca nisu toliko omiljena, njihova socijalna kompetencija je manja, često se žale da ih vršnjaci šikaniraju i češće imaju poteškoće s koncentracijom. O proaktivnoj agresivnosti se govori kada dijete namjerno i planirano koristi agresivno ponašanje da bi postiglo neki cilj ili dominiralo nad drugim djetetom. Djeca koja pokazuju taj oblik agresivnog ponašanja često su mirna i samouvjerena te očekuju da će ishod njihove agresije biti pozitivan. Relacijska agresivnost pretpostavlja agresivnost orijentiranu na uništavanje veza, prijateljstava, pripadnosti skupini ili osjećaja prihvaćenosti, ili se takvim uništenjem prijeti. Relacijska agresivnost češća je u djevojčica nego u dječaka. Djeca koja imaju ovakvu vrstu agresivnosti nisu u mogućnosti ispuniti svoju potrebu za druženjem, stoga se javlja osjećaj odbačenosti od strane njihovih vršnjaka pa kao reakciju na to javljaju se impulzivna ponašanja. Instrumentalna i

neprijateljska agresivnost su potkategorije koje se uglavnom pojavljuju zajedno. One uključuju oblike ponašanja gdje agresor kao nagradu ima to što će žrtvi nanijeti bol ili određenu štetu.

4.3. Razvojni tijek agresivnosti

Kao što je prethodno definirano, agresivnost podrazumijeva namjerno djelovanje. Budući da mala djeca kognitivno nisu u stanju nekome namjerno načiniti štetu, teoretski oni još ne mogu očitovati agresivnost.

Prema Žužul (1989), dječja agresivnost ima četiri oblika. Instrumentalna ili specifična agresija usmjerena je prema dobivanju ili zadržavanju određenih objekata ili pozicija, ili prihvaćanju željenih aktivnosti. Hostilna ili “zadirkujuća” agresija usmjerena je prema provociranju ili ozljeđivanju drugih osoba, dok je agresija izazvana akcijom drugih defanzivna ili reaktivna agresija. Četvrti oblik je agresivna igra koja uključuje nanošenje ozljeda drugima, a nastaje kao rezultat fizičke igre.

Essau i Conratt (2006) navode da se agresivno ponašanje počinje iskazivati krajem prve godine života. Najčešće se pojavljuje kao instrumentalna agresivnost čija je posljedica oduzimanje igračaka drugoj djeci. Agresivno ponašanje koje se pojavljuje tijekom druge godine općenito je vezano uz igračke. Između treće i pete godine smanjuje se fizička agresivnost, što je možda uzrokovano moralnim razvojem djeteta. Govorni razvoj također omogućuje djetetu verbalno izražavanje agresivnosti. Agresivno ponašanje očituje se kroz napade bijesa, verbalno izražavanje agresivnosti, neprijateljsko ponašanje i otvoreno antisocijalno ponašanje (npr. neposlušnost). Dječja agresivnost je u toj dobi češće namjerna, neprijateljska i reaktivna nego instrumentalna. U mladenačkoj dobi smanjuju se otvoreni oblici agresivnosti, a raste broj prikrivenih oblika agresivnosti.

4.4. Uzroci agresivnosti

Postoji mnogo čimbenika koji mogu biti odgovorni za djetetovo agresivno ponašanje i probleme u ponašanju. Uzroci agresivnog ponašanja vrlo su složeni, a kao najčešći faktori spominju se obiteljske prilike, neuspjesi u školi, spolne razlike, dob, subkultura te šire društvene okolnosti.

Prema Polančec (2016) uzroci agresivnosti mogu biti različiti, a neki od njih su: prikraćenost koja priprema dijete da napadne osobu ili predmet što mu stoje na putu do željenog cilja, prenesena ljutnja koja se pojavljuje kada dijete ne može izraziti ljutnju izravno prema osobi ili predmetu što su ga povrijedili, roditeljsko odbacivanje djeteta, poistovjećivanje s agresivnom okolinom, fizičko kažnjavanje za loše vladanje, popustljivost roditelja prema agresivnom ponašanju, emocionalna napetost zbog stresa u obitelji i drugo.

Živković (2006) ističe kako mnogi autori obiteljsku situaciju smatraju najvažnijim faktorom u nastanku dječjeg agresivnog ponašanja. To se odnosi na nepovoljnu emocionalnu klimu u obiteljima, antisocijalnu ličnost majke ili oca, te bračno nezadovoljstvo roditelja. Uzroci agresivnog ponašanja tiču se i odgojnog stila roditelja, ako se roditelji ponašaju agresivno, djeca će usvojiti njihov model. Školsko okružje, također, je bitan čimbenik. Učenici strahuju od neuspjeha, od neispunjavanja očekivanja, primjerice svaka ispitna situacija pridonosi napetosti, što može generirati agresivno ponašanje. Agresivni potencijal donesen u školu uvećava se akademskim i osobnim neuspjesima, nekorektnim postupcima drugih, lošom komunikacijom, izbjegavanjem i ismijavanjem.

4.5. Spolne razlike u agresivnosti

Spol ima vrlo važnu ulogu u ljudskoj agresiji. Dječaci i djevojčice različito izražavaju agresivnost. Dok su dječaci skloniji fizičkom obračunu i instrumentalnoj agresiji, djevojčice su sklonije ponašanjima kao što su ogovaranje, isključivanje iz društva, vrijeđanje (Cakić i Velki, 2014). Dječaci češće stupaju u kratke i intenzivne sukobe, dok sukob djevojčica traje mnogo dulje i ostavlja dugotrajnije posljedice na njihov odnos (Juul, 2018).

U prve dvije-tri godine života spolne razlike u agresivnosti nisu jače izražene, do izražaja dolaze u predškolskoj dobi. Spolne razlike u agresivnosti u školskoj dobi i adolescenciji su još izraženije. Neke studije pokazuju da su dječaci agresivniji od djevojčica ne samo fizički nego i verbalno (Ljubetić, 2001).

Autori Langley i sur. (1983; prema Keresteš, 2002) navode kako postoji biološki supstrat koji pripadnike muškog spola čini sklonijima agresivnom reagiranju u situacijama koje običnu izazivaju agresivno ponašanje. Muški spolni hormoni temelj su tog biološkog supstrata, no važnu ulogu ima i tjelesna snaga koja pridonosi većoj spremnosti dječaka i muškaraca da u određenim situacijama reagiraju agresivno. Također govore o tome da se biološkim činiteljima pridružuju i razlike u socijalizaciji dječaka i djevojčica. Navodi se kako se agresivnost smatra prihvatljivom komponentom muške spolne uloge, ali ne i ženske.

Mnogobrojna istraživanja pokazuju da spolne razlike u iskazivanju agresivnog ponašanja postoje od najranijeg djetinjstva. Dječaci su agresivniji u predškolskoj dobi i tijekom osnovne škole. U višim razredima osnovne škole pojavljuje se bitna spolna razlika u obliku manifestacije agresivnosti – muška agresija prema drugim dječacima postaje izrazito tjelesna, dok agresija djevojčica postaje socijalne prirode (npr. tračanje, nazivanje pogrđnim imenima, ignoriranje) (Vasta i sur., 2005).

Kušević i Melša (2017) navode kako neka istraživanja pokazuju da su djevojčice jednako fizički agresivne kao dječaci, ali to bolje sakrivaju od odraslih jer je takvo ponašanje društveno neprihvatljivije među djevojčicama.

4.6. Prevencija agresivnog ponašanja

Partnerstvo odgojno – obrazovnih ustanova, obitelji i zajednice temeljna je pretpostavka uspješne prevencije. Partnerstvo se obično objašnjava kao proces u kojem uključeni pojedinci ili institucije nastoje međusobno pružiti podršku, uskladiti svoje napore i doprinose u cilju pozitivnih ishoda u budućnosti, u ovom slučaju zdravog razvoja djece. Partnerstvo se temelji na povjerenju,

komunikaciji, ravnopravnom dostojanstvu i svijesti da suradnički odnos podrazumijeva zajedničku odgovornost za ishode (Bilić i sur., 2012).

Essau i Conradt (2006) navode dvije vrste programa prevencije: primarni i sekundarni. Takvi programi omogućuju smanjenje čimbenika rizika i povećanje zaštitnih čimbenika za djecu kod koje se pokazuje povećan rizik za razvijanje problematičnog socijalnog ponašanja. Odvijaju se unutar okruženja između djeteta i roditelja i u djetetovom širem socijalnom okruženju. Primarni program usmjeren je na prevenciju razvoja poremećaja i na poticanje tjelesnog i psihičkog zdravlja sudionika, dok se sekundarni programi provode s djecom koja već pokazuju male i lagane naznake poremećaja u ponašanju i kod kojih postoji rizik za razvijanje poremećaja.

Čuturić (1995) ističe kako je jako važno da odrasli učine mnogo po pitanju sprječavanja nastanka destruktivnih oblika agresije. Da bi se spriječila agresivnost djeteta treba uvjeriti kako se takav oblik ponašanja ne smatra prihvatljivim ni poželjnim. No, važno je i preraditi i tzv. prirodnu agresivnost s kojom se susrećemo svakodnevno kod djece. Mnogi roditelji čak potiču djecu da se brane agresijom. Ima mnogo uzroka koji dovode do nepoželjnog i za okolinu štetnog ponašanja i zbog toga moramo promatrati različite okvire i uvjete u kojima ono nastaje (Čuturić, 1995).

5. POVUČENOST

Povučenost označuje ponašanje djeteta koje je pretežito mirno, tiho, osamljeno, koje mnogo mašta, nema stalne prijatelje. Takvo ponašanje obično je odraz osobne nesigurnosti i nepovjerenja u druge. Posrijedi je manjak zadovoljavajućih socijalnih odnosa, koji rezultiraju neugodnim emocionalnim stanjem, a uglavnom su posljedica nezadovoljenih potreba za pripadanjem i ljubavi (Bouillet i Uzelac, 2007).

Lebedina-Manzoni (2006) opisuje socijalno povučeno dijete kao sramežljivo, socijalno anksiozno, tiho, dijete koje izbjegava kontakte s vršnjacima i svim nepoznatim osobama bez obzira na godine. Ona zbog svoje povučenosti ne uspijevaju usvojiti vještine ni sudjelovati u aktivnostima koje predstavljaju ugodu za njihove vršnjake. Takvo ponašanje ima višestruke negativne posljedice na dječje postignuće, sliku o sebi, snalaženje u svijetu koji ga okružuje.

Briggs i suradnici (1986; prema Zarevski, 1998) povučenuost definiraju kao pretjeranu i neurotsku pažnju usmjerenu na vlastitu osobu u socijalnim situacijama koja dovodi do plašljivog i neprimjerenog reagiranja, emotivnih i kognitivnih poremećaja i povezana je s anksioznošću i niskim samopoštovanjem.

Lebedina-Manzoni (2006) govori kako se objašnjenja etiologije socijalne povučenosti svode na nedostatak socijalnih vještina. Međutim, važno je razlučiti ometa li anksioznost djecu u socijalnim interakcijama i izaziva li se time njihovo izbjegavanje ili takva djeca ne posjeduju socijalne vještine koje bi im omogućile uključivanje u socijalnu interakciju s vršnjacima. Veoma je važno kako je dijete provodilo vrijeme prije javljanja problema. Većinom se pretpostavlja da su u razvojnoj dobi takva djeca većinu svog vremena provodila unutar vlastite kuće s odraslim osobama.

5.1. Razvojni tijek povučivosti

Prema Lebedina Manzoni (2006), čini se da povučena djeca na svijet dolaze s neuronskim sklopovima koji uvjetuju njihovo reagiranje čak i pri blagim oblicima stresa izazvanog neizvjesnošću situacije. Njihovo srce od početka brže kuca u novim situacijama u odnosu na njihove vršnjake. Ali isto tako moramo imati na umu kako je plastičnost dječjeg mozga vrlo velika i iskustva stečena u tom razdoblju mogu trajno utjecati na formiranje neuralnih puteva koji će se održati čitavog života. Pri tome mogu biti odlučujuće emocionalne lekcije i reakcije koje djeca uče odrastanjem.

Čturić (1995) navodi kako iskustva koja dijete doživljava tijekom djetinjstva u obitelji igraju ključnu ulogu u formiranju osobnosti i socijalnih vještina djeteta. Odnos s obitelji, emocionalne lekcije koje dijete dobiva te reakcije koje nauči tijekom odrastanja u obitelji mogu značajno utjecati na razvoj socijalnih vještina, uključujući i pojavu povučivosti. Dijete koje je uvijek pod zaštitom roditelja može imati ograničene prilike za rješavanje problema, donošenje odluka i samostalno istraživanje svijeta oko sebe. Nedostatak iskustava u komunikaciji s drugom djecom i drugim osobama može dovesti do straha od nepoznatog i izbjegavanja socijalnih interakcija. Stoga je važno da roditelji pruže podršku djetetu, ali istovremeno mu omoguće prostor za samostalno istraživanje, učenje i razvoj socijalnih vještina. Ohrabrivanje djeteta da istražuje svijet oko sebe, poticanje na interakciju s vršnjacima te pružanje prilika za samostalno rješavanje problema mogu pomoći u prevenciji razvoja socijalne povučivosti kod djece.

5.2. Uzroci socijalne povučivosti

Gerow i Kendall (2000; prema Lebedina-Manzoni, 2006) govore kako su djeca kroz njihov emocionalni razvoj izložena različitim utjecajima koji oblikuju njihove psihičke osobine, kognitivne procese i načine učenja ponašanja. Ovi utjecaji uključuju psihičke osobine roditelja, genske predispozicije, obiteljske odnose te djetetove vlastite kognitivne procese. Na primjer, dijete koje je prethodno doživjelo neugodne ili traumatične socijalne situacije može razviti obrambeni mehanizam u kojem će automatski procjenjivati nove situacije kao prijatnu ili opasnost, čak i ako to nije slučaj. Ova disfunkcionalna interpretacija događaja može potaknuti anksiozne reakcije kod djece, što ih može učiniti povučivima ili izbjegavajućima u socijalnim interakcijama.

Roditelji povučene djece najčešće odbijaju djetetu dati autonomiju, priliku da se izbori za sebe i pretjerano ih kontroliraju u svakoj situaciji. Oni izbjegavanje kao rješenje problema podržavaju i tako najčešće rješavaju probleme. Ali takvo ponašanje roditelja kao djetetovog modela po kojem on uči samo još potkrepljuje djetetovu povučenost jer mu on uskraćuje osnovnu potrebu da se sam izbori za nešto i pritom stekne vlastito iskustvo (Lebedina-Manzoni, 2006).

5.3. Prevencija i tretman kod povučenosti

Roditelji i odgajatelji mogu intervenirati na određene načine ili određenim postupcima spriječiti pojavu povučenosti. Povučenu djecu potrebno je postupno uvoditi u društvo vršnjaka kroz različite oblike udruživanja (sportski klubovi, kulturno-umjetnička društva i sl.), a zatim oprezno i postupno ga izlagati onim situacijama u kojima njegova povučenost dolazi najviše do izražaja.

Lebedina-Manzoni (2006) navodi kako je najbolji tretman za povučenost učenje pozitivnog modela ponašanja, stjecanje pozitivnih iskustava u socijalnim kontaktima te učenje socijalnih vještina u interakciji s drugima. Takvo dijete zahtjeva pažnju i osjećaj ljubavi, ohrabrenje da počne komunicirati, potrebne su mu aktivnosti koje voli kako bi steklo vjeru u svoje sposobnosti i u kojima će postići uspjeh. Drugim riječima, potrebno ga je osloboditi izolacije kako bi moglo sudjelovati u slobodnoj i spontanoj komunikaciji (Čuturić, 1995).

Zarevski (1998) spominje nekoliko savjeta za sprječavanje socijalne povučenosti kod djece. Neki od njih su da djetetu treba dopustiti slobodno izražavanje, treba ga poticati na iskazivanje vlastitog mišljenja, da kaže što voli, a što ne, dopustiti mu da izrazi ljutnju na nedestruktivan način, da se izbori za svoja prava na asertivan način. ohrabrivati dijete da iskaže svoje osjećaje na izravan način, naučiti djecu da daju drugima i da se brinu o drugima, da su nesebični i velikodušni.

6. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi povezanost između prijateljstva, povučenosti, agresije, završne ocjene, spola i broja prijatelja učenika.

Prema navedenom cilju istraživanja proizašli su sljedeći problemi istraživanja:

Problem 1.

Ispitati imaju li povučena i agresivna djeca manji broj prijatelja?

Hipoteza 1.

Očekuje se negativna povezanost broja prijatelja i rezultata na skali povučenosti i agresije.

Problem 2.

Ispitati imaju li djeca s većim brojem prijatelja i više rezultate na skali prijateljstva?

Hipoteza 2.

Očekuje se pozitivna povezanost broja prijatelja i rezultata na skali prijateljstva.

Problem 3.

Ispitati postoji li povezanost spola i akademskog uspjeha s brojem prijatelja, agresijom, povučenosti i prijateljstvom.

Hipoteza 3a.

Očekuje se da će djevojčice imati:

- veći broj prijatelja jer su prema dosadašnjim istraživanjima djevojčice sklonije socijalnim interakcijama i održavanju prijateljstava
- niže rezultate na skali agresije, s obzirom na to da istraživanja pokazuju da djevojčice općenito ispoljavaju manje agresivnog ponašanja u odnosu na dječake
- niže rezultate na skali povučenosti, jer su djevojčice često više socijalno angažirane i komunikativne

Hipoteza 3b.

Očekuje se da će učenici s višim školskim uspjehom:

- imati veći broj prijatelja, jer su istraživanja pokazala da socijalno vješti učenici često postižu bolje školske rezultate
- imati niže rezultate na skali agresije, jer su učenici s višim školskim uspjehom često manje skloni agresivnom ponašanju
- imati niže rezultate na skali povučenosti, budući da su uspješniji učenici često socijalno angažiraniji
- imati više rezultate na skali prijateljstva, jer učenici s višim školskim uspjehom često imaju bolje razvijene socijalne vještine

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

7.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo N=34 učenika četvrtih razreda. Od ukupnog broja učenika sudjelovalo je 20 dječaka (59%) i 14 djevojčica (41%).

7.2. Mjerni instrument

Kao mjerni instrument korišten je anketni upitnik konstruiran za potrebe ovog istraživanja (Prilog 1). Upitnik je podijeljen u 4 dijela. Prva dio sastoji se od 4 socio-demografskih čestica i 2 pitanja o školskom uspjehu i broju prijatelja. U drugom dijelu nalaze se tvrdnje koje se odnose na prijateljstvo, treći dio sadrži tvrdnje o ponašanju, a četvrti dio tvrdnje o svađanju. Na pitanja o prijateljstvu i ponašanju odgovara se na skali Likertovog tipa: 1 – uopće se ne slažem, 2 – uglavnom se ne slažem, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – uglavnom se slažem i 5 – slažem se, dok se na pitanja o svađanju odgovara na Thurstonovoj skali od 1 – nikada se tako ne ponašam, 2 – uglavnom se tako ne ponašam, 3 – ponekad se tako ponašam, 4 – često se tako ponašam i 5 – skoro uvijek se tako ponašam.

7.3. Postupak

Istraživanje je provedeno u Osnovnoj školi Antuna Branka Šimića u Zagrebu, u razdoblju od 29. travnja do 3. svibnja 2024. godine. Anketiranje je provedeno u suradnji s ravnateljem škole. Prije same provedbe istraživanja, učenicima su podijeljene izjave o suglasnosti roditelja te su u anketiranju sudjelovali učenici čiji su roditelji dali suglasnost da njihovo dijete može sudjelovati. Prije početka ispunjavanja anketnog upitnika, učenici su dobili opće upute o ispunjavanju upitnika i ciljevima istraživanja. Naglasak u uputama bio je stavljen na anonimnosti i povjerljivosti podataka.

8. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

Analiza pouzdanosti

Analizom pouzdanosti kojom se utvrđuje unutarnja dosljednost (pouzdanost) mjernih skala korištenih u ovom istraživanju (skale prijateljstva, povučenosti i agresije) ustanovljena je visoka pouzdanost za skalu prijateljstva ($\alpha = 0,85$) i za skalu agresije ($\alpha = 0,848$) dok je za skalu povučenosti pouzdanost prihvatljiva ($\alpha = 0,750$).

Tablica 1. Pouzdanost skale prijateljstva

Cronbachova Alpha	Broj čestica
,847	6

Tablica 2. Pouzdanost skale povučenosti

Cronbachova Alpha	Broj čestica
,750	9

Tablica 3. Pouzdanost skale agresije

Cronbachova Alpha	Broj čestica
,848	11

Normalnost distribucije

Tablice 4, 5 i 6 prikazuju rezultate Kolmogorov Smirnov testa za ispitivanje normalnosti distribucije rezultata unutar skale prijateljstva, povučenosti i agresije. Iz utvrđenih p vrijednosti može se zaključiti kako podaci nisu bili normalno distribuirani niti za jednu skalu ($p < 0,05$).

Tablica 4. Kolmogorov Smirnov test normalnosti distribucije za skalu prijateljstva

		Kvaliteta prijateljstava	Broj prijatelja	Pomoć prijatelja	Dijeljenje briga	Zabavljanje	Iskrenost
N		34	34	34	34	34	34
Normalni Parametri	Prosječna vrijednost	4,41	4,76	4,38	4,06	4,76	4,35
	Std. odstupanje	,783	,654	,779	1,013	,554	,812
Najekstremnije razlike	Apsolutna	,303	,493	,315	,300	,488	,317
	Pozitivna	,226	,360	,214	,176	,335	,213
	Negativna	-,303	-,493	-,315	-,300	-,488	-,317

Vrijednost testa	,303	,493	,315	,300	,488	,317
P vrijednost	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c

Tablica 5. Kolmogorov Smirnov test normalnosti distribucije za skalu povučenosti

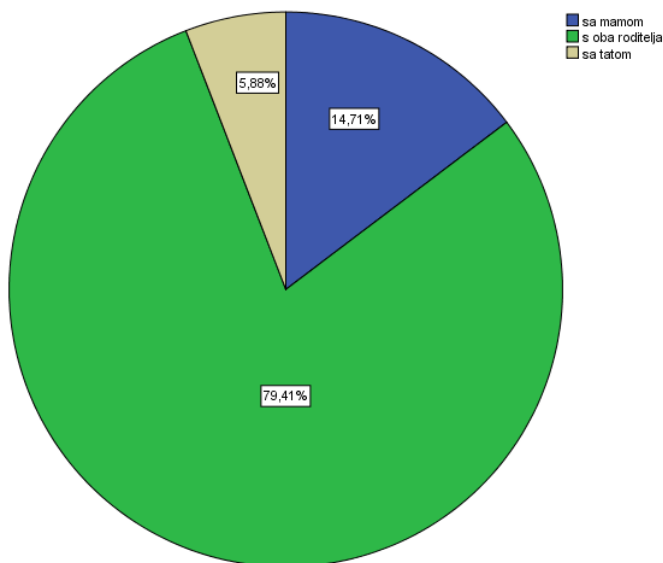
		Miran	Usamljen	Tih	Plasljiv	Volim maštati	Druženje s mladima	Druženje sa starijima	Izbjegavanje kontakta sa vršnjacima	Izbjegavanje kontakta sa nepoznatima
N		34	34	34	34	34	34	34	34	34
Normalni Parametri	Prosječna vrijednost	3,50	1,44	2,35	2,29	4,12	3,85	3,41	2,00	4,53
	Std. odstupanje	1,212	,894	1,323	1,194	,977	1,282	1,258	1,303	,992
Najekstremnije razlike	Apsolutna	,248	,454	,223	,215	,287	,256	,209	,279	,447
	Pozitivna	,134	,454	,223	,215	,183	,186	,114	,279	,318
	Negativna	-,248	-,311	-,158	-,139	-,287	-,256	-,209	-,221	-,447
Vrijednost testa			,454	,223	,215	,287	,256	,209	,279	,447
P vrijednost			,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,001 ^c	,000 ^c	,000 ^c

Tablica 6. Kolmogorov Smirnov test normalnosti distribucije za skalu agresije

		Udarom	Guram	Dobacujem	Vrijedam	Ponižavam	Ucijenjujem	Ogovaram	Prijetim	Kradem	Želim posvađati nekoga	Ne družim se ako nije po mom
N		34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34
Normalni Parametri	Prosječna vrijednost	1,32	1,47	1,79	1,41	1,21	1,38	1,59	1,12	1,06	1,12	1,38
	Std. odstupanje	,589	,706	1,008	,609	,410	,652	,783	,409	,239	,327	,604
Najekstremnije razlike	Apsolutna	,444	,394	,314	,398	,486	,427	,333	,525	,538	,523	,413
	Pozitivna	,444	,394	,314	,398	,486	,427	,333	,525	,538	,523	,413
	Negativna	-,291	-,253	-,216	-,249	-,308	-,279	-,226	-,387	-,403	-,360	-,263
Vrijednost testa			,394	,314	,398	,486	,427	,333	,525	,538	,523	,413
P vrijednost			,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c	,000 ^c

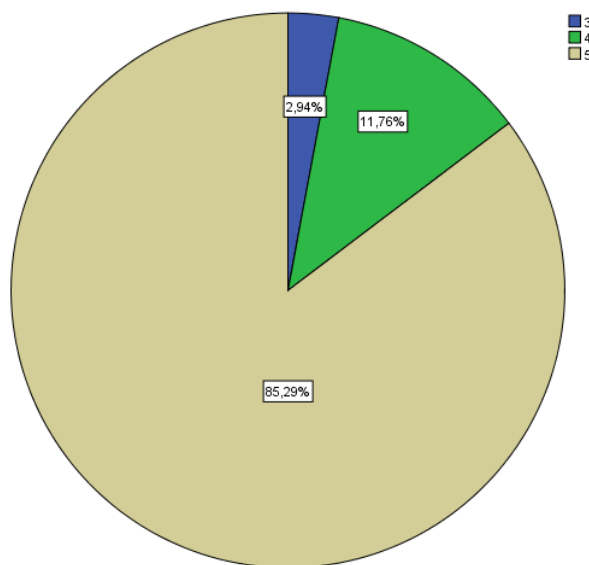
Deskriptivna statistika

Većina učenika (79,41%) živi sa oba roditelja dok 14,71% živi samo sa mamom, odnosno samo sa tatom (5,88%) (Kružni dijagram 2).

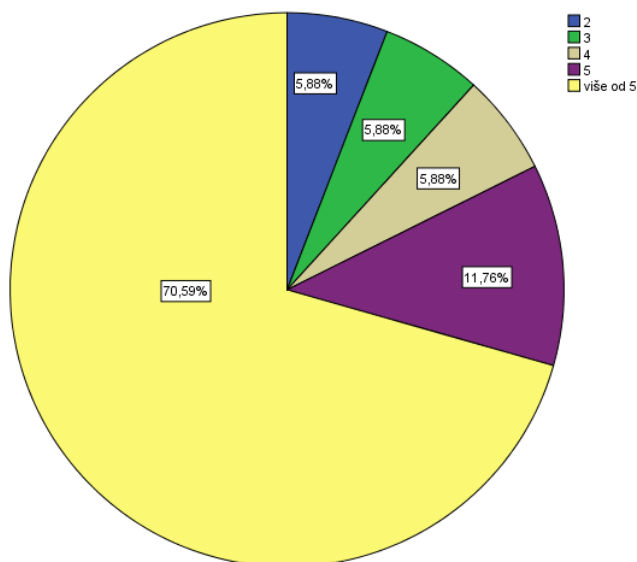
Kružni dijagram 2. Osoba/e s kojom/ima učenici žive

Iz Kružnog dijagrama 3 se može vidjeti kako je većina učenika prethodnu školsku godinu završilo sa ocjenom 5 (85,29%), završnu ocjenu 4 je imalo 11,76% učenika dok je završnu ocjenu 3 imalo 2,94% učenika.

Kružni dijagram 3. Završna ocjena

70,59% učenika se izjasnilo da imaju više od 5 dobrih prijatelja, 11,76% ima 5 dobrih prijatelja, a po 5,88% učenika ima 2, 3 odnosno 4 dobra prijatelja (Kružni dijagram 4).

Kružni dijagram 4. Broj dobrih prijatelja učenika

U Tablici 7 su prikazani osnovni deskriptivni parametri za dob učenika u ovom istraživanju. Prosječna dob je iznosila 10,18 godina (SD = 0,387).

Tablica 7. Osnovni deskriptivni parametri za dob učenika

	N	Minimalna vrijednost	Maksimalna vrijednost	Prosječna vrijednost	Std.odstupanje
Dob	34	10	11	10,18	,387

Prosječne vrijednosti odgovora učenika su izračunate sa svaku mjernu skalu te su osnovni deskriptivni parametri prikazani u Tablici 8. Najveća prosječna vrijednost je utvrđena za skalu prijateljstva (M = 4,46, SD = 0,586), pa potom za skalu povučenosti (M = 3,06, SD = 0,485), dok je najmanja prosječna vrijednost bila za skalu agresije (M = 1,33, SD = 0,386). Drugim riječima, učenici u ovom istraživanju su poprilično zadovoljni svojim prijateljstvima, brojem prijatelja, prijatelji im pomažu te mogu s njima dijeliti svoje probleme, mogu se s njima dobro zabavljati te imaju u njih povjerenje jer su iskreni. Što se tiče povučenosti, učeni se u prosjeku niti slažu niti ne slažu da su mirni, tihi, plašljivi, da izbjegavaju kontakt sa vršnjacima i nepoznatim osobama. Učenici u prosjeku nisu agresivni, skoro nikada ne udaraju druge, ne vrijeđaju ih, ne ponižavaju,

ne dobacuju im, ne ucjenjuju ih, ne prijete im, ne krađu tuđe stvari, te ne žele namjerno povrijediti nekoga.

Tablica 8. Osnovni deskriptivni parametri za skale prijateljstva, povučenosti i agresije

	N	Prosječna vrijednost	Std. odstupanje
Prijateljstva	34	4,46	,586
Povučenost	34	3,06	,485
Agresija	34	1,35	,386

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi povezanost između prijateljstva, povučenosti, agresije, završne ocjene, spola i broja prijatelja učenika. S obzirom da rezultati na skalama prijateljstva, povučenosti i agresije nisu bili normalno distribuirani, bilo je nužno koristiti neparametarski test korelacije, u ovom slučaju korelaciju sa Spearmanovim koeficijentom.

U prvom problemu pošli smo od očekivanja da će broj prijatelja biti negativno povezan s rezultatima na skalama agresije i povučenosti. Kao što se može vidjeti iz prikaza Tablice 9, broj prijatelja pokazuje umjerenu negativnu povezanost s rezultatima na skali agresije ($r = -0,488$, $p < 0,01$), međutim, nije povezan s rezultatima na skali povučenosti ($r = 0,159$, $p > 0,05$). Ovakav nalaz govori da učenici koji pokazuju veću razinu agresije izjavljuju da imaju manji broj prijatelja, kao što je i bilo očekivano sukladno nalazima iz literature (Živković, 2006). S druge strane, ne postoji povezanost između broja prijatelja i povučenosti učenika, kao što se očekivalo prema navodima iz literature koji govore da povučeni učenici imaju manje prijatelja (Bouillet i Uzelac, 2007; Lebedina-Manzoni, 2006). Može se stoga reći da je hipoteza 1 djelomično potvrđena.

Drugi problem ovog istraživanja je bio ustanoviti imaju li djeca s većim brojem prijatelja i više rezultate na skali prijateljstva te se u postavljenoj hipotezi očekivala pozitivna povezanost broja prijatelja i rezultata na skali prijateljstva. Iz prikaza Tablice 9, broj prijatelja pokazuje umjerenu pozitivnu povezanost s rezultatima na skali prijateljstva ($r = 0,550$, $p < 0,01$). Ovaj rezultat govori da učenici koji imaju veći broj prijatelja, imaju i veće/bolje rezultate na skali prijateljstva. Ovim nalazom je postavljena hipoteza 2 potvrđena.

Na temelju trećeg problema kojim se htjelo ispitati postoji li povezanost spola i akademskog uspjeha s brojem prijatelja, agresijom, povučenosti i prijateljstvom, postavljenom 3a hipotezom se očekivalo da će, u usporedbi sa dječacima, djevojčice imati: veći broj prijatelja, niže rezultate na skali agresije te niže rezultate na skali povučenosti. Iz utvrđenih rezultata prikazanih u Tablici 9 može se zaključiti kako je jedina statistički značajna povezanost ustavovljena između spola i agresije ($r = -0,401$, $p < 0,05$). Drugim riječima, ova mala negativna povezanost ukazuje da su dječaci skloniji agresiji tj. djevojčice imaju niže rezultate na skali agresije. Takav nalaz sukladan je rezultatima istraživanja Hyde, J.S. (1984); Björkqvist, K., Lagerspetz, K.M.J., Kaukiainen, A. (1992); Crick, N.R., Grotpeter, J.K. (1995); i Archer, J. (2004).

Međutim, statistički značajna povezanost nije postojala između spola i broja prijatelja ($r = 0,168$, $p > 0,05$), te spola i rezultata na skali povučenosti ($r = 0,223$, $p > 0,05$). S obzirom na ove rezultate, može se reći da je hipoteza 3a djelomično potvrđena.

Drugom postavljenom hipotezom (3b) unutar trećeg problema ovog istraživanja očekivalo se da učenici s višim školskim uspjehom: imati veći broj prijatelja, imati niže rezultate na skali agresije, imati niže rezultate na skali povučenosti te imati više rezultate na skali prijateljstva. Kao što se može vidjeti iz prikaza Tablice 9, viši školski uspjeh (završna ocjena) nije statistički značajno povezan sa brojem prijatelja ($r = 0,042$, $p > 0,05$), iako nalazi istraživanja Wentzel, K.R. (1991); Berndt, T.J., & Keefe, K. (1995); Ryan, A.M. (2001) i Crosnoe, R., Cavanagh, S., Elder, G.H. Jr. (2003) govore da postoji veza između broja prijatelja i školskog uspjeha, sugerirajući da socijalna podrška i interakcija mogu pozitivno utjecati na školske uspjehe učenika. Također, nije dobivena niti povezanost školskog uspjeha s rezultatima na skali agresije ($r = -0,246$, $p > 0,05$) iako rezultati ranijih istraživanja (Hinshaw, S.P. (1992); Miles, S.B., & Stipek, D.J. (2006); Buhs, E.S., Ladd, G.W., & Herald, S.L. (2006)) govore da učenici s višom razinom agresije imaju niži školski uspjeh. Nadalje, školski uspjeh nije povezan s rezultatima na skali povučenosti ($r = 0,047$, $p > 0,05$) i sa rezultatima na skali prijateljstva ($r = -0,088$, $p > 0,05$), iako nalazi istraživanja (Ladd, G.W., Burgess, K.B. (1999); Coplan, R.J., Prakash, K. (2003); Rubin, K.H., Coplan, R.J. (2004); Hughes, J.N., Coplan, R.J. (2010)) govore da učenici s nižim školskim uspjehom imaju višu razinu povučenosti i istraživanja (Berndt, T.J., Keefe, K. (1995); Wentzel, K.R., Caldwell, K. (1997); Ryan, A.M. (2001); Crosnoe, R., Cavanagh, S., Elder, G.H. Jr. (2003)) koja povezuju niži školski

uspjeh s nižim rezultatima na skali prijateljstva. Ovim nalazima je postavljena 3b hipoteza odbačena.

Postavljena očekivanja u hipotezi 3a i 3b temelje se na relevantnim istraživanjima. Prema Rose i Rudolph (2006), djevojčice su sklonije ulaganju truda u prijateljstva i socijalne interakcije, što rezultira većim brojem prijatelja. Benenson (1990) također ističe da djevojčice imaju intenzivnija i više intimna prijateljstva u usporedbi s dječacima. Crick i Grotpeter (1995) pokazali su da djevojčice rjeđe ispoljavaju fizičku agresiju, već su sklonije relacijskoj agresiji. Hyde (1984) u svojoj meta-analizi potvrđuje da dječaci češće pokazuju fizičku agresiju nego djevojčice. Rubin i Coplan (2004) sugeriraju da djevojčice imaju tendenciju biti manje povučene i više angažirane u socijalnim interakcijama. Da djevojčice češće pokazuju empatiju i socijalnu angažiranost, što smanjuje sklonost povučenosti, otkrivaju Zahn-Waxler i suradnici (1991). Prema Wentzel (1991) i Berndt i Keefe (1995), socijalno vješti učenici koji imaju veći broj prijatelja često postižu bolje školske rezultate zbog veće socijalne podrške. Istraživanja Hinshaw (1992) i Miles i Stipek (2006) pokazuju da učenici s višim školskim uspjehom imaju tendenciju manje agresivnog ponašanja, što je povezano s višim školskim uspjehom. Rubin i Coplan (2004) te Ladd i Burgess (1999) sugeriraju da socijalno angažirani učenici često postižu bolje akademske rezultate, što implicira niže rezultate na skali povučenosti, dok Wentzel i Caldwell (1997) te Crosnoe, Cavanagh i Elder (2003) pokazuju da učenici s boljim prijateljstvima i socijalnim vještinama imaju bolje školske uspjehe, što objašnjava više rezultate na skali prijateljstva.

Rezultati ove analize prikazani su u Tablici 9 te se može uočiti kako je utvrđena povezanost između:

- Prijateljstva i agresije ($r = -0,516$, $p = 0,002$)
- Prijateljstva i broja prijatelja ($r = 0,550$, $p = 0,001$)
- Agresije i spola ($r = -0,401$, $p = 0,019$)
- Agresije i broja prijatelja ($r = -0,488$, $p = 0,003$)

Povezanost između prijateljstva i agresije je negativnog smjera te umjerene veličine što znači da što su više učenici zadovoljni svojim prijateljstvima to je njihova razina agresije manja tj. manje ispoljavaju agresivna ponašanja i obrnuto; što su učenici manje zadovoljni svojim prijateljstvima

to više ispoljavaju agresivna ponašanja. Suprotno tome, povezanost između prijateljstva i broja prijatelja je pozitivnog smjera, drugim riječima, što učenici imaju veći broj prijatelja to su više zadovoljni svojim prijateljstvima i obrnuto. Povezanost između agresije i spola je negativnog smjera i male veličine što ukazuje da dječaci više ispoljavaju agresivna ponašanja nego djevojčice i obrnuto. Naposljetku, povezanost između agresije i broja prijatelja je male do umjerene veličine i negativnog predznaka te se na temelju ovih parametara može zaključiti kako učenici koji više ispoljavaju agresivna ponašanja imaju manji broj prijatelja, odnosno učenici koji imaju veći broj prijatelja manje ispoljavaju agresivna ponašanja.

Tablica 9. Korelacija između, prijateljstva, povučenosti, agresije, završne ocjene, spola i broja prijatelja

			Prijateljstva	Povučenost	Agresija	Završna ocjena	Spol	Broj prijatelja
Spearmanov rho	Prijateljstva	Koeficijent korelacije	1,000	-,016	-,516**	-,088	,071	,550**
		P vrijednost	.	,929	,002	,621	,691	,001
		N	34	34	34	34	34	34
	Povučenost	Koeficijent korelacije	-,016	1,000	-,204	,047	,223	,159
		P vrijednost	,929	.	,247	,793	,205	,369
		N	34	34	34	34	34	34
	Agresija	Koeficijent korelacije	-,516**	-,204	1,000	-,246	-,401*	-,488**
		P vrijednost	,002	,247	.	,161	,019	,003
		N	34	34	34	34	34	34
	Završna ocjena	Koeficijent korelacije	-,088	,047	-,246	1,000	,020	,042
		P vrijednost	,621	,793	,161	.	,911	,815
		N	34	34	34	34	34	34
	Spol	Koeficijent korelacije	,071	,223	-,401*	,020	1,000	,168
		P vrijednost	,691	,205	,019	,911	.	,342
		N	34	34	34	34	34	34
	Broj prijatelja	Koeficijent korelacije	,550**	,159	-,488**	,042	,168	1,000
		P vrijednost	,001	,369	,003	,815	,342	.
		N	34	34	34	34	34	34

9. ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja ukazuju da učenici koji pokazuju veću razinu agresije imaju manji broj prijatelja, no ne postoji povezanost između broja prijatelja i povučenosti učenika. Nadalje, učenici koji imaju veći broj prijatelja, imaju i više rezultate na skali prijateljstva. Iako se očekivalo da će djevojčice imati veći broj prijatelja, niže rezultate na skali agresije te niže rezultate na skali povučenosti, jedina statistički značajna negativna povezanost je ustanovljena između spola i agresije. Drugim riječima, u ovom istraživanju se pokazalo da su dječaci skloniji agresiji budući da su djevojčice imale niže rezultate na skali agresije. Zaključno, suprotno očekivanjima da će učenici s višim školskim uspjehom imati veći broj prijatelja, niže rezultate na skali agresije, niže rezultate na skali povučenosti te više rezultate na skali prijateljstva, niti jedna statistički značajna povezanost između školskog uspjeha i navedenih parametara nije ustanovljena u ovom istraživanju.

10. LITERATURA

1. Beyer, R. i Winchester, K. (2006). *Rastajemo se: kako to objasniti djeci?* Naklada Nika.
2. Bilić V., Buljan Flander G. i Hrpka H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Naklada Slap.
3. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Školska knjiga.
4. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: Emocionalni i socijalni razvoj*. Naklada Slap
5. Cakić, L., Velki, T. (2014). Agresivnost i prihvaćenost u skupini djece predškolske dobi. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 32(2), 215-225. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/193758> (Pristupljeno: 15. siječnja 2024.)
6. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Golden marketing-Tehnička knjiga.
7. Čturić, M. (1995). *Zabrinjava me moje dijete: ponašanja djece od 2. do 6. godine*. Školska knjiga.
8. Essau, C., Conradt, J. (2006). *Agresivnost u djece i mladeži*. Naklada Slap.
9. First-Dilić, R. (1974). *Socijalizacija u obitelji i slobodno vrijeme; Pristup proučavanju socijalizacije u obitelji*. Revija za sociologiju, 4 (2-3), 3-14. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/230610> (Pristupljeno: 10. siječnja 2024.)
10. Juul, J. (2018). *Agresivnost! Nov i opasan tabu? Vodič za bolje razumijevanje agresivne djece i mladih*. Harfa.
11. Katz, L.G. i McClellan, D. E. (1999). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije : uloga odgajateljica i učiteljica*. Educa.
12. Keresteš, G. (2002). *Dječje agresivno i prosocijalno ponašanje u kontekstu rata*. Naklada Slap.
13. Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu*. Naklada Slap.
14. Kušević, Z., Melša, M. (2017). Agresivnost kod djece i adolescenata. *Socijalna psihijatrija*, 45 (2), 105-116. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/270863> (Pristupljeno: 15. siječnja 2024.)
15. Lebedina Manzoni, M. (2006). *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Naklada Slap.
16. Ljubetić, M. (2001). *Važno je znati kako živjeti: rano otkrivanje poremećaja u ponašanju predškolske djece*. Alinea.

17. Mikas, D. (2007). *Kako roditelji i odgojitelji procjenjuju emocionalni razvitak i ponašanje djece predškolske dobi*. *Odgojne znanosti*, 9 (1), 49-73. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/32768> (Pristupljeno: 9. siječnja 2024.)
18. Polančec, S. (2016). *Poremećaji u ponašanju kod djece predškolske dobi*. URL: <https://vrticigra.hr/poremecaji-u-ponasanju-kod-djece-predskolske-dobi/> (Pristupljeno: 12. siječnja 2024.)
19. Prevendar, N. (2007). *Socijalno-pedagoška kompetencija suvremenog nastavnika*. U: Previšić, V., Šoljan, N. N., Hrvatić, N. (ur.), *Pedagogija*. Hrvatsko pedagoško društvo.
20. Rumpf, J. (2009). *Vikati, udarati, uništavati : kako postupati s agresivnom djecom*. Naklada Slap
21. Saraga, M. (2015). *Problemi u socijalizaciji djece: povučeno i agresivno dijete*. (<urn:nbn:hr:147:232652>) [Diplomski rad, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu].
Repozitorij Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:232652>
22. Simel, S., Špoljarić, I., Buljubašić Kuzmanović, V. (2010). *Odnosi između popularnosti i prijateljstva*. *Život i škola : časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*. 56 (23), 91-108.
23. Valjan-Vukić, V. (2009). *Obitelj i škola – temeljni čimbenici socijalizacije*. 4 (4), 172-178. URL: <https://hrcak.srce.hr/50946> (Pristupljeno: 13. siječnja 2024.)
24. Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija*. Naklada Slap.
25. Wagner - Jakab, A. (2008). *Obitelj - sustav dinamičnih odnosa u interakciji*. 44 (2), 119-128. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/48631> (Pristupljeno: 10. siječnja 2024.)
26. Zarevski, P. (1998). *Pobijedite sramežljivost, a djecu cijepite protiv nje*. Naklada Slap.
27. Žižak, A.(2005). *Agresivnost djece i mladih*. *Dijete i društvo*. 7 (1), 60-75.
28. Žužul, M. (1989). *Agresivno ponašanje: psihologijska analiza*. Radna zajednica Republičke konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske.

11. PRILOZI

Prilog 1. Anketni upitnik korišten u istraživanju

ANKETNI UPITNIK ZA UČENIKE

Zahvaljujem ti se što si pristao/la sudjelovati u ovoj anketi koja mi je potrebna za izradu diplomskog rada. Molim te da iskreno odgovoriš na postavljena pitanja. Anketa je anonimna, a to znači da nitko neće znati koji su tvoji odgovori.

I. OSNOVNE INFORMACIJE O TEBI:

Kojeg si spola? (zaokruži) muški ženski

Koliko imaš godina? _____

U koji razred ideš? _____

Zaokruži slovo ispred tvrdnje koja se odnosi na tebe:

a) Živim s oba roditelja b) Živim samo s mamom c) Živim samo s tatom

d) Ne živim s roditeljima, živim s nekim drugim - napiši s kim:

S kojom si ocjenom prošao na kraju prošle godine? _____

Koliko imaš dobrih prijatelja? (zaokruži slovo ispred odgovora koji se odnosi na tebe)

a) više od 5 b) 5 c) 4 d) 3 e) 2 f) 1 g) niti jednog

2. O PRIJATELJSTVIMA:

Stavi X pored opisa koliko se slažeš s navedenim tvrdnjama.

Na primjer:

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Slažem se
Moji su prijatelji najbolji prijatelji na svijetu.					

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Slažem se
Zadovoljan/na sam kvalitetom svojih prijateljstava.					
Zadovoljan/na sam brojem prijatelja.					
Moji mi prijatelji dovoljno pomažu.					
Sa svojim prijateljima mogu dijeliti svoje probleme i brige.					
Sa svojim se prijateljima mogu dobro zabavljati.					
Imam povjerenje u svoje prijatelje jer su iskreni prema meni.					

3. O PONAŠANJU

Stavi X pored opisa koliko se slažeš s navedenim tvrdnjama.

	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	Slažem se
Vrlo sam miran/na.					
Vrlo sam usamljen/na.					
Vrlo sam tih/a i povučen/na.					
Plašljiv/a sam.					
Volim maštati.					
Volim se družiti s mlađom djecom.					
Volim se družiti sa starijima.					
Obično izbjegavam kontakte s vršnjacima.					
Obično izbjegavam kontakte s nepoznatim osobama.					

4. O SVADANJU:

Stavi X pored opisa koliko se slažeš s navedenim tvrdnjama.

	Nikada se tako ne ponašam	Uglavnom se tako ne ponašam	Ponekad se tako ponašam	Često se tako ponašam	Skoro uvijek se tako ponašam
Udaram druge.					
Guram druge.					
Dobacujem drugima.					
Vrijeđam druge.					
Ponižavam druge.					
Ucjenjujem druge.					
Ogovaram druge.					
Prijetim drugima.					
Namjerno kradem tuđe stvari.					
Namjerno želim posvađati nekoga.					
Ako nije po mome onda se ne družim s drugima.					

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da sam diplomski rad na *temu* „*Problemi u socijalizaciji agresivne i povučene djece*“ izradila samostalno uz potrebne konzultacije, savjete i uporabu navedene literature pod vodstvom mentorice doc.dr.sc. Tee Pahić. Vlastoručnim potpisom potvrđujem izjavu o samostalnoj izradi rada.

(vlastoručni potpis studenta)

Zahvala

Zahvaljujem se svojoj mentorici doc. dr.sc. Tei Pahić na prihvaćenju teme, usmjeravanju i pomoći tijekom izrade diplomskog rada.

Veliko hvala Marineli na prijateljstvu koje je uljepšalo moje studiranje.

Najveće hvala mojoj obitelji. Posebno tati Damiru na bezuvjetnoj ljubavi i podršci i sestri Leonardi koja je oduvijek bila moj uzor u ustrajnosti i upornosti.

„Evo moje tajne. Vrlo je jednostavna: samo se srcem dobro vidi. Bitno je očima nevidljivo.“

Antoine de Saint-Exupéry